

KIRGIZ VE KAZAK TÜRKLERİNDE KIZ KAÇIRMA GELENEĞİ¹

Fatih ÇELİK² & Eliçe DEMİR³

Öz: Aile kavramı kutsaldır çünkü Türkler binlerce yıllık tarihleri boyunca aileyi toplumun temeli olarak görmüşlerdir. Aile, sadece kan bağıyla değil, aynı zamanda birlikte yaşamın getirdiği dayanışma, sevgi ve sadakatle karakterize edilen bir kurumdur. Geleneklerine bağlı toplumlarda olduğu gibi Türk kültüründe de aile, bireyin kimliğini ve sosyal statüsünü belirleyen bir unsur olarak görülür. Ailedeki her birey diğerlerine derin bir saygı ve sevgi ile bağlıdır. Aile sadece bir dayanışma ve destek ağı değil, aynı zamanda kültürel mirasın da taşıyıcısıdır. Türkler için aile bağı toplumun temelini oluşturur ve bu bağı gücü Türk toplumlarının direncini ve dayanıklılığını karakterize eder. Türk kültüründe kadın, toplumun temel direği ve ailenin kutsal merkezi olarak görülür. Kadın sadece bir eş ya da anne olarak değil, aynı zamanda bilgeliğin, zarafetin ve gücün sembolü olarak da övülür. Toplumun ilerlemesi ve refahı için kadınlara değer verilir. Kadınların bilgeliği ve sabrı, aile ve toplumda barış ve uyumun korunması için çok önemlidir. Ayrıca, kadınların sağduyu ile yönlendirme yeteneği toplumsal kararlara katkıda bulunur. Türkler arasında evlilikler genellikle aileler arasında anlaşma ve karşılıklı uzlaşmayla düzenlenirdi. Ancak bazı durumlarda, özellikle aileler arasındaki anlaşmazlıklarda ya da istenmeyen evliliklerde çiftler kaçmayı tercih etmiştir. Bu durumda erkek genellikle sevdiği kadını kaçırmış ve onunla evlenirdi. Kaçma geleneği genellikle genç çiftlerin aşkı ve kararlılığı ile ilişkilendirilirdi. Ancak bazen aileler arasında gerginlik ve anlaşmazlıklara yol açabiliyor ve toplumsal normların ihlali olarak görülmüyordu. Bu çalışma, Kırgız ve Kazak Türklerinin evlilik türlerinden biri olan kız kaçırma geleneği hakkında bilgiler içermektedir. Araştırma sonucunda Kırgızlar arasında kız kaçırma geleneğinin geçmişten günümüze kadar devam eden bir gelenek olduğu, Kazaklar arasında ise daha çok 1930'lu yıllardan sonra ortaya çıkan bir gelenek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Kadın, Toplum, Evlilik, Kız Kaçırma, Kazaklar, Kırgızlar, Türk Kültürü.

TRADITION OF MIDDLE ABANDONMENT IN KYRGYZ AND KAZAKH TURKS

Abstract: The concept of the family is sacred because the Turks have regarded the family as the foundation of society throughout their millennia-old history. The family is an institution characterised not only by blood ties, but also by the solidarity, love and loyalty that comes with living together. In Turkish culture, as in societies that are committed to their traditions, family is seen as an element that determines the identity and social status of the individual. Each individual in the family is connected to others with deep respect and love. The family is not only a network of solidarity and support, but also a carrier of cultural heritage. For Turks, the family bond forms the foundation of society and the strength of this bond characterises the resilience and durability of Turkish societies. In Turkish culture, woman is seen as the pillar of society and the sacred centre of the family. She is

¹Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi Tarafından SYL-2023-12835 kodlu proje ile desteklenen Kırgız ve Kazak Türklerinde Evlilik Gelenekleri adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bl. E-Posta: fatih.celik@erciyes.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8945-4986>.

³ Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, E-Posta: elicedemir1@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-6756-858X.

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 19-04-2024

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 06-07-2024

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: <https://doi.org/10.59305/ijvuts.1470876>

praised not only as a wife or mother, but also as a symbol of wisdom, grace and strength. Women are valued for the progress and well-being of society. The wisdom and patience of women are crucial for maintaining peace and harmony in the family and society. In addition, women's ability to steer with common sense contributes to societal decisions. Among the Turks, marriages were usually arranged by agreement and mutual compromise between families. However, in some cases, especially in cases of disagreements between families or unwanted marriages, couples preferred to elope. In this case, the man would usually kidnap the woman he loved and marry her. The custom of eloping was often associated with the love and determination of young couples. However, it could sometimes lead to tensions and disagreements between families and was seen as a violation of social norms. The present study contains information about the tradition of girl abduction, which is one of the marriage types of Kyrgyz and Kazakh Turks. As a result of the research, it was found that the tradition of abducting a girl among the Kyrgyz is a tradition that has continued from the past to the present, while among the Kazakhs it was found to be a tradition that emerged mainly after the 1930s.

Keywords: Central Asia, Women, Society, Marriage, Abduction, Kazakhs, Kyrgyz, Turkish Culture.

Giriş

Aile, fertleri bir araya getirerek toplumun dayanışma ve birlik duygusunu ve milletin temelini oluşturur. Şefkat, yardımlaşma, birlik ve beraberlik gibi değerlerin kaynağı olan aile, bireylerin ve toplumun ruhsal ve sosyal gelişiminde belirleyici bir role sahiptir. Sağlam bir aile yapısıyla desteklenen toplumlar, sürekli bir ilerleme ve canlılık içinde olma eğilimindedirler. Aile, devletin varlığı için temel bir unsurdur; ancak aile içinde başlayan herhangi bir bozulma, devletin gücünü ve canlılığını tehlikeye atabilir (Başar, 2009: 1). Bu durum Türkler açısından değerlendirildiğinde eskiden beri aileye verilen değer ve ailenin önemi daha net anlaşılmaktadır.

Türkler, İslamiyet öncesinde Orta Asya'da tarih sahnesine çıkmış ve göç ederek dünyanın çeşitli bölgelerinde kendi kültürlerini sürdürmeyi başarmışlardır. Orta Asya'dan göç yolculuğuna başlayan Türkler, dünyanın her yerine yayılmıştır. Sibiry'a, Uzak Doğu'ya, Kafkas bölgesinden, İran'a, Hindistan ve Afrika'ya, Anadolu'ya hatta Hazar Denizinden Avrupa'ya uzanan bir göç yolculuğu izlemişlerdir. Türk milletinin uzun yıllar geniş coğrafyalara hükmetmesinde evliliğe olan bakış açısının, evlilik sonrası kurulan güçlü aile bağları ve geleneklerin yaşatılmasının rolü büyüktür. Evlilik, toplumsal birlik ve dayanışmayı sağlamak açısından da önemlidir. Aynı zamanda, toplum hayatında tartışmasız bir değere sahip olan aile kurumu, devletin sürekliliğinin teminatı olarak da büyük bir öneme sahiptir (Mandaloğlu, 2022: 482-483).

Türk toplumlarında, evlilik, bir kız ve bir erkeğin kendi ailelerinden ayrılarak yeni bir ev kurmaları ve böylece soyunu devam ettirmek istemeleri olarak değerlendirilmektedir. Bu, genç çiftin kendi aile bağlarını koparıp bir araya gelerek yeni bir aile birliği kurması anlamına gelmektedir (Kuran, 1990: 54). Erkeklerin evlenmeleri durumunda, aileleri genellikle onlar için yeni bir ev hazırlar. Bu ev hazırlama geleneği, "evlenmek" kelimesinin kökenini de

oluşturmuştur (Cin ve Akyılmaz, 2011: 34).“Evlemek” kelimesinin Türkler tarafından çok eski zamanlardan beri kullanıldığı, eski Türk yazıtlarından anlaşılmaktadır (Ögel, 1988: 253).

Eski Türk adetlerinde evlilik, kız kaçırma ve kalın verme şeklinde gerçekleşmekteydi. Kız kaçırma ile evlilik yöntemi, eski Türkler arasında uzunca bir müddet varlığını korumuştur. Özellikle de kızı kaçıran kişinin toplumsal statüsü bu durumun meşru görülmesine katkıda bulunmaktadır. Hatta Altay ve Yakut Türklerinde, meşru evlilik genellikle kız kaçırma ile gerçekleştirilmekteydi. Manas Destanı ve diğer birçok Türk destanında da kız kaçırma geleneğinden sıklıkla söz edilmektedir. Bu geleneğin önemli bir yönü, Türk kültüründe oldukça yaygın olan kahramanlık ve aşk unsurunu birleştirmesidir. Kaçıran erkek, kızın babasının isteğine göre ya kızı geri vermeli ya da kızla evlenmelidir. Her iki durumda da, kaçıran kişi kızın babasına, yaptığı eylemden dolayı bir para cezası ödemekle yükümlüydü. Eğer kız zaten bir başka erkekle nişanlıysa, nişanlıya ayrıca bir kalın veya başka bir kız verilmesi gerekirdi (Kurtoğlu, 2015: 40).

Göçebe Türk toplumlarında, yiğitlik ve güç, temel bir değerdi ve kız kaçırma, erkek tarafı için bu değerleri kanıtlamanın bir yolu olarak görülürdü(Tezcan, 2003: 2). Bu çalışmada Kazak ve Kırgızlarda kız kaçırma geleneği hakkında bilgi verilmiştir.

Evlilik İle İlgili Temel Kavramlar

Toplum içerisinde yaşayan erkek ve kadının bir araya gelmesiyle aile sisteminin temelleri atılmaktadır. Bireyin mutlu ve huzurlu olması aynı zamanda ailenin dolaylı yoldan da toplumun mutlu ve huzurlu olmasını sağlar. Bu nedenle aile olgusu bütün toplumlarda önem verilen ve üzerinde durulması gereken bir kavramdır (Çoraklı, 2007, s.66).

Aile günümüzde özel bir kurum olarak görülür. Ancak aile toplumsal kurallar, gelenekler ve kanunların öngördüğü şartlar doğrultusunda kurulan sosyal bir kurumdur. Aile; birbirlerine akrabalık bağları ile bağlı bulunan yetişkin üyelerin çocuklarına bakmakla yükümlü olduğu insan toplumu olarak tanımlanabilir (Giddens, 2000, s.173). Türk kültüründe aile olmak evlilik ile başlayan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle evliliği tanımlamak ve Türk toplumunda evliliğin nasıl gerçekleştiğini tespit etmek oldukça önemlidir.

Evlilik bütün dünyada varlık gösteren toplumlar tarafından benimsenmiş ve toplum için vazgeçilmez bir dinamik haline gelmiştir. Evlilik için gerçekleştirilen ritüeller ise önemli kültürel ve toplumsal fikirleri ifade edebilmek için kullanılan sembollere verilen adlardır. Ritüeller sadece ilgili kültüre ilişkin bilgi vermenin yanı sıra o kültürün toplum içerisinde meşrulaştırılmasına imkân tanımaktadır. Genellikle de yaşam geçişlerini ifade etmek amacıyla

kullanılmaktadır. Toplumlar için doğum, ölüm ve düğün gibi kavramlar önemli geçiş evreleri olarak bilinmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan evlilikte bu yaşam geçişi içerisinde toplumla kutlama ve meşrulaştırma amacıyla bir dizi ritüellere sahiptir (Bulut, 2019, s.1).

İslamiyet öncesinde Türk toplumunun temelini oluşturan aile, soy, cins, nesil anlamına gelmekte olan *urug* adı verilen yapıyı oluşturmaktadır. *Urug* aynı zamanda aile birliği anlamına da gelmektedir. Bu sosyal yapıyla birlikte ailelerin birbirleri ile bir dayanışma içinde olmaları hedeflenmiştir. Bu yapılanmada akrabalık ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Eski dönemlerde sosyal hayat içerisinde birlikte yaşama kültürü “töre” adı verilen yazılı olmayan kuralların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylelikle Türkler belirli bir düzen içerisinde akrabaları ile yakın ilişki kurabilmeyi başarabilmiştir (Mandaloğlu, 2022, s.483).

Eski Türk gelenekleri incelendiğinde aile yapısının oluşturulmasında tarafların rızası kadar anne ve babanın rızası da ön plana çıkmakta ve evlenecek kişilerin öncelikli olarak ailelerin rıza göstermesi beklenmektedir. Bu nedenle erkek tarafı öncelikli gelin adayını ailesinden istemektedir. Türklerde kız isteme merasimlerinde toplumun önde gelen büyükleri ve saygın kişilerinin olması önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişiler her iki taraf için aracı⁴ rolü üstlenmektedir. Eski Türklerde aracılar kızı babasından ya da abisinden “Tanrı Buyruğu” ile istermiş. Türklerde aile otoritesinde mutlak güce sahip olan baba olmasına rağmen evlilik durumunda kızının gönül rızasını almadan erkek tarafına kesin bir cevap vermezdi. Buradan babanın kızına verdiği değer ve istemediği kişiye veremeyeceği anlamı da çıkmaktadır. Çünkü babanın kızının evlenmeye razı olup olmadığını bilmesi gerekmektedir. Eski Türklerde söz kesiminde kız, evlenmeye razı olduğunu bildirecek rızalık sembolü olan bir mendil verirdi. Kız rızalığını bildirdikten sonra ise söz kesme merasimine geçilirdi (Mandaloğlu, 2022, s.489). Anlaşılacağı üzere Türklerde evlilik ritüelleri daha kız isteme merasimi ile başlamaktadır.

Farklı kaynaklarda eski Türklerin evlilik tipleri ile ilgili çok çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde özetlenebilir (Palancı, 2017: 46):

1. Türk ailesinin temel bir özelliği olan tek eşlilik, yaygın bir uygulamadır.
2. Birden fazla evliliği işaret eden belirgin bir işaret bulunmamaktadır.
3. Akınlarla zenginleşen kişiler genellikle kendilerine odalıklar edinmiştir.
4. Türklerde, grup dışı evlilikler daha yaygındır.
5. Ancak grup içi evlilikler de mevcuttur.

⁴ Kaşgarlı Mahmud bu aracılar için farklı tanımlamalarda bulunmuş ve bu kişiler için genellikle “sawçı” ve yorıgçı” kelimelerini kullanmıştır.

6. Bazı durumlarda Türkler, yağma yoluyla kız kaçıarak evlenmişlerdir.
7. Levirat usulü evlenmek zorunlu bir uygulamadır.
8. Dul ve yoksul olan bir kadın, isteği halinde levirat usulü evlilik yapabilir.

Yukarıda yer alan bilgilerden hareketle Eski Türklerde evlilik farklı şekillerde kurulabilmekte ve kendi içerisinde kurallara bağlanmaktadır. Türkler için geçmişten beri süregelen en önemli evlenme türlerinden birisi ise kız kaçırma geleneğidir.

Eski Türklerde Kız Kaçırma Geleneği

"Kız kaçırma", "Kocaya kaçma", "Peşe gitme" gibi terimler genellikle genç kızların kendi istekleriyle veya istekleri dışında, kendileriyle evlenmek isteyen erkekler tarafından alıkonulması pratiğini ifade eder. Bu uygulamaların kökleri, halk destanlarına kadar uzanan eski bir geçmişe dayanır. Bu eylemler, uzun bir tarihi geçmişe sahip olduklarından dolayı günümüzde "gelenek" olarak kabul edilir ve halk arasında geniş bir kabul görür (Kara, 2019: 11).

Türk kültüründe en eski evlenme geleneklerinden biri kız kaçırma'dır. Eski Türk toplumlarında, evlenme genellikle kız kaçırma veya yağma yoluyla gerçekleşirdi. Bazı topluluklarda, meşru evlilik genellikle kız kaçırma yoluyla gerçekleştirilirdi, örneğin Altay ve Yakut Türklerinde. Manas Destanı ve diğer pek çok Türk destanında da kız kaçırma geleneği sıkça anlatılır (Aşkar, 2021: 25-26).

Yakut Türklerinde, evlenmek isteyen gençler, kendi soyundan akranlarını toplar ve topluluk büyüklerinin huzurunda bir kam ayini düzenlerlerdi. Kız kaçırma töreninde, atların bağlandığı direklere kımız tulumları konurdu ve kam, bu kımızları atların koruyucu ruhlarına sunardı. Altay Türklerinde ise, günümüzde bile kız ve erkek aileleri arasında sözleşmeler yapılırsa da evlenecek genç, kendi yaşlılarını toplayarak evleneceği kızı kaçırdı. Altay Türklerinde kız kaçırma geleneğine dair bir âdet de, genç adamın kaçırdığı kıza nişan olarak kızın mendilini almasıdır. Bu gelenekler, Türk kültüründe derin bir kökene sahiptir ve tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır (İnan, 1998: 344-349).

Eski Türklerden Anadolu'ya kadar uzanan kaçıarak evlenme geleneği, Altay destanlarında da gözlemlenmektedir. Bu durum, kaçıarak evlenme geleneğinin destanlarda da izlerinin bulunduğunu gösterir. Bu destanlar, Türk kültüründe ve tarihinde kaçıarak evlenmenin önemli bir yer işgal ettiğini gösterir. Erke-Koo Destanında ErkeMöndör iki gün evlilik için ikna olmayan Kögüdey-Mergen'in kızını kaçırdı (Dilek, 2007: 61):

“Kögüdey-Mergen”in kızının yanına

Erke-Koo giriverdi.
Bir iki gün konuştu
Kız bir türlü anlaşmaya varmadı.
Gece yarısı Erke-Möndör
Kızı alıp gitti.”

Kız kaçırma ile ilgili literatüre bakıldığında Tezcan (2003) yaptığı çalışmasında Türk kültüründe kız kaçırma geleneklerinde farklı boyutlarıyla ele almıştır. Bunlar;

- **Kaçırma:** Bu evlenme türünde kızın kendi isteği ve onayı söz konusu değildir. Bir erkek kızı çeşitli bahanelerle kandırarak kaçırmasını ifade etmektedir. Kaçırma terimi günümüzde dahi kullanılmaktadır. Bu kaçırma türünde önemli olan husus kızın zorla kaçırılmasıdır.
- **Kız kaçırma:** Kızın ya da kadının isteği ve onayı olmaksızın, bir bekâr ya da dul erkek tarafından zorla veya çeşitli hilelerle kaldırılarak götürülmesini ifade eder. Bu terim genellikle bu tür bir durumu açıklamak için kullanılır. Önemli olan nokta, kızın zorla kaçırılmasıdır (Tezcan, 2003).
- **Kaçışma:** Bu kaçırma türünde hem erkek hem de kızın karşılıklı anlaşması söz konusudur. Bu tarz yapılan evliliklerde genellikle düğün yapılmaz. Bu sayede taraflar düğün masrafından kurtulurlar. Kaçışma türü evliliklerde aile izni alınmadan gerçekleştiği için kız beraberinde çeyiz getirmez. Kızın ailesi sonradan kızı için çeyiz vermez (Güven, 2016: 199). Bu şekilde yapılan evliliklerde genellikle ekonomik durum gerekçe gösterilir ve maddi yetersizlikler bu geleneğin kullanılmasına neden olur.

Güven (2016: 199-200) çalışmasında kız kaçırmanın bazı nedenlere dayalı olduğunu ifade etmiş ve bunları aşağıdaki gibi sıralamıştır.

- Ailelerin kızlarını vermek istememesi
- Nişanlı çiftlerin düğünü bekleyememesi
- Genç kızın kandırılarak kaçırılması
- Gençlerin evlenmek zorunda kalmaları.
- Öç almak için kız kaçırma.
- Başlık parasından kurtulmak istenmesi, düğün masraflarından kurtulmak istenmesi.
- Kızın kendiliğinden kaçması
- Ekonomik sebepler
- Aile içi huzursuzluk

Türk toplumu, evlenme adetleri ve öncesi konusunda farklı aşamalardan geçmiştir. Kız kaçırma ve yağma gibi yöntemlerle aile kurma geleneği sürekli bir huzursuzluğa yol açtığından, bu konuyu barışçıl yollarla çözmek sosyal bir gereklilik haline gelmiştir. Manas Destanı'nda

evlenmeye dair en eski unsurların tasvir edildiği kısımlar, bu geleneği yansıtır. Bu kısımlardan anlaşıldığına göre, Manas'ın kahramanları, genellikle çatışma yoluyla elde ettikleri kızlarla evlenirler (Gülensoy, 2002: 93). Ancak, savaşlarda ganimet olarak alınan kızlarla gerçek bir evlilik gerçekleşmez. Manas Destanı'nda, Kayıp'ın kızı Kara-Bölük'ü ve Şoorok'un kızı Akılay'ı ganimet olarak alıp, gerçek bir evlilik yapmamışlardır. Ancak, dışarıdan evlenme zorunluluğu ortaya çıktığında, kız kaçırmanın iki farklı toplum arasında anlaşmazlıklara yol açmasını engellemek için, kızın kökenine ait birinden veya daha sonra kızın kendisinden "rıızalık" gösteren bir nişan alma geleneği ortaya çıkmıştır. Bu nişan geleneği, evlenmeye meşruluk kazandıran bir unsur olarak evlilik merasimlerine dâhil edilmiştir (İnan 1998: 348).

Kırgız Türklerinde evlilik, "belkuda" (beşik kertmesi), "kız kaçırma" ve "normal başlık ödeme" olmak üzere farklı şekillerde gerçekleşebilir ve her bir evlilik türüne göre özel bir düğün geleneği bulunur. Ancak hangi şekilde olursa olsun, evliliklerde düğün kaçınılmazdır çünkü Kırgız kültüründe düğün, bir itibar meselesi olarak görülür (Yüce ve Dosbayeva, 2007, s. 8). Kırgızların geleneklerinde özel bir evlilik şekli olan "ala kachuu" (kız kaçırma) kurulmuştur. Bu geleneğin tarihsel kökenleri eski Kırgız tarihine kadar uzanabilir. Erkekler, kendi boylarını genişletmek için evlenme çağına gelmiş genç kızları sadece iç savaşlar sırasında kaçırdılar. Barış zamanlarında ise, evlilik amacıyla bir kızın kaçırlması nadir görülen bir olaydı (Abramzon, 1990: 215). "Kyz ala kachuu" olarak bilinen gelinin kaçırlması, genç bir kızın kaçırlarak evlendirildiği türdür (Kleinbach, Salimzhanova, 2011: 90).

Evlenecek olan bir erkek, genellikle arkadaşlarıyla birlikte kızını kaçırmak için kendi evine götürür, özellikle 1940-1950 yıllarında bu kaçırma at üzerinde gerçekleşirdi. Eğer evdekiler haberdar ise hazırlıklı olurlar, yoksa hızla komşular toplanır ve hazırlıklara başlanır. Kaçırlan kızın başına örtü örtterek ve ona gelin elbiseleri giydirerek onu sakinleştirmeye çalışırlar, ancak kızın razı gelmemesi durumunda yaşlı kadınlar beddua ederek kapının önüne ekme bırakırlar. Kırgız toplumunda yaygın bir inanişe göre, kaçırlan kızın ekmeğin üzerinden atlaması halinde hayatta mutlu olmayacağına inanılır. Kızlar bazen ailesi gelene kadar gelin elbiselerini giymemeye, örtüyü örtmemeye çalışır. Gelin, evin köşesine çekilen bez ya da tül perde arkasına oturtulur; bu, kayınbabasının, erkeğin ağabeylerinin ve enişterinin gelini görmemesi içindir. Ardından 40 gün boyunca perde kaldırılmaz ve yeni gelini görmeye gelen mahalledeki komşular ve akrabalar, getirdikleri eşyaları gelinin üzerine atarlar. Kız razı olduktan sonra erkeğin akrabaları kızın evine gitmeye hazırlanır ve gece bile olsa aynı gün içerisinde yola koyulurlar. Ailesinin büyüklerinden bazıları bir miktar para ve birkaç koyun alarak kızın evine giderler; bu ziyarete "açubazargabaruu" denir, yani kızgınlığın giderilmesi ve sınırların yatıştırılması anlamına

gelir. Beraberlerinde, kızın evlenmeye razı olduğunu gösteren bir mektupla birlikte gelirler, bu mektup bazı zamanlarda kızın ağzından erkek tarafının yazdığı bir mektup da olabilir. Bu gelişede "kuldugubuz bar" denir. Ardından kızın ailesi toplanır, eğer karşı taraf tanınıyorsa cevaplarına göre hareket edilir, tanınmayan bir aile ise kızın yengesi kızın fikrini almak ve ailenin durumunu görmek için erkek evine gider. Eğer kız kabul ederse, yengelerinden biri aileyle konuşarak detayları halleder, eğer kız kabul etmezse de evlilik için ikna edilmeye çalışılır. Eğer kızı vereceklerse, nikâh yapıncaya kadar orada kalır; bazen kız tekrar baba evine teslim edilir ve usulünce nişan yapılır, ardından belirlenen tarihte düğün yapılır. İki taraf da memnun kalırsa, erkek tarafı kıza hazırlıklarına başlaması için bir miktar para bırakır (Yüce ve Dosbayeva, 2007: 19). Kırgız toplumunda geçmişten günümüze uzanan kız kaçırma geleneği, artık toplumda itibar görmeyen ve uygulanması halinde bir dizi ekonomik ve hukuki sorunları beraberinde getiren pratik bir evlilik yolu olarak görülmektedir. Günümüzde, kız kaçırma olaylarının çoğu zaman maddi talepler etrafında yoğunlaştığı gözlemlense de, aslında geleneksel olarak kız kaçırma, yalnızca kızın kendi rızası ve kabulüyle gerçekleşen bir adet olarak bilinirdi (Cumagulov 1960, Akt. Ünal, 2021,s.57). Kırgız toplumunda günümüz koşullarında kız kaçırma geleneği sosyal açıdan olumsuz bir durum olarak görülmekte ve aile içi sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Öyle ki günümüzde de Kırgız kızları kendi istekleri olmadan kaçırılmakta ve istemedikleri bir evlilik yapmaktadır. Kırgızistan'da her yıl yaklaşık olarak 10-15 bin arası geç kız evlenmek için kaçırılmaktadır. Birleşmiş Milletler raporlarına göre ülkedeki her beş evlilikten birisi kız kaçırma geleneği ile yapılmaktadır (Kızı, 2021: 424).

Kazak kültüründe, geçmişte genellikle iki genç, babaların tercih ve anlaşmasıyla evlendirilirdi. Ancak evlilik biçimleri arasında kız kaçırma da yer alır. Bu gelenek, Kazakistan'da "Qız Alıp Qaşuv" olarak bilinir. Eskiden "Kız Kaçırma" gibi bir evlilik yöntemi bulunmazken, günümüzde uygulanmaktadır (Kalafat, 1999: 68). Kazakistan'da 1930'lardan itibaren yaygınlaşan kız kaçırma geleneği, o dönemde milyonlarca Kazak Türkünün yaşamını yitirdiği bir kıtlıkla ilişkilendirilir. Bu dönemde, neslini devam ettirmek isteyen ancak fakir olan halk, neslinin devamı için böyle bir çözümü benimsemiştir (Kartaeva, 2014:176). Bu tür evlilikler, günümüzde de maddiyat kaynaklı olarak az da olsa devam etmektedir. Ancak kaçırılma olayları bazen çözülmesi zor tartışmalara neden olmuştur. Kaçırılan kızın zaten başının bağlı olması, aileleri ve özellikle genç gelin adayını karmaşaya sürükleyebilir. Bu tür evliliklerin insanlık tarihinde egzogami (dışevlilik) geleneğinden geldiği belirtilmektedir (Taş, 2019: 158). Bu tür evliliklerde iki durum mevcuttur: Birincisinde kız kendi isteğiyle kaçar, ikincisinde ise erkek tarafından zorla kaçırılır. Kızın kendi isteğiyle kaçma durumunda, genellikle erkeğin gerekli

başlık parasını verememesi veya ailenin evliliğe karşı çıkması etkili olabilir. Kız kaçtıktan sonra, aile istemese bile bu durumu kabul etmek zorunda kalır.

Kazak kültüründe, gençler birbirleriyle anlaşmış olsalar bile, ailesi karşı çıktığında kaçma veya kaçırılma durumlarıyla karşılaşılabilir (Altınkaynak, 2019: 151). Örneğin, kız istekli ve gönüllü olmasına rağmen kızın ailesi erkeği istemediğinde, erkek ve kız anlaşarak kaçabilirler. Kaçırıldıktan sonra, kızın bilinmeyen bir yere götürülmesiyle kızın ailesi ve akrabaları öfke ve kızgınlık içinde kalabilirler. Ancak zamanla bu öfke yatışır ve sinirler sakinleşir. Bu durumda, erkek tarafı genellikle aile büyüklerinden oluşan bir heyet gönderir. Bu heyet, kızın ailesine giderek özür diler ve tarafları barıştırmaya çalışır. Kız kaçırma olayları genellikle Kazakistan'ın güneyinde yaygınken, kuzey bölgelerinde daha az görülür (Nauanova, 2020: 142).

Sonuç ve Değerlendirme

Türk kültüründe kadın, her zaman toplumun önemli bir parçası olarak kabul edilmiştir. Eski Türklerde kadına gösterilen saygı, Türk kültürünün temel değerlerinden biri olan ataerkil yapı ile şekillenmiştir. Bu durum kadının toplumdaki rolünü değersizleştirmemiş, aksine ona belirli haklar ile birlikte saygın bir itibar verilmiştir. Özellikle eski Türk toplumlarında kadın, ailenin merkezinde yer alır ve ailenin temelini oluştururdu. Kadının anne olarak sahip olduğu rol, toplumda kutsal ve saygın bir konuma sahipti. Geleceğin inşacısı olan anne, çocuklarını iyi yetiştirerek toplumu geliştirmekten sorumluydu. Türk toplumunda kadına verilen değer zaman içerisinde değişime uğradığı söylenebilir. Yaşanan bu değişim kadınlar üzerinde bazen olumlu bazen de olumsuz sonuçlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadına verilen değer açısından toplumsal yapının değişmesiyle birlikte eğitim fırsatları, iş gücüne katılımı, toplumsal cinsiyet eşitliği bilinci ve kadın temsiliyeti gibi olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Yaşanan değişimin olumsuz yönlerine bakıldığında toplumsal baskı, kadına şiddet, iş hayatında bazı durumlarda cinsiyet ayrımının yapılması ve toplumsal beklentiler olarak ifade edilebilir.

Dünyada kadının gördüğü değeri toplumsal yapılar ve kültürel unsurlar doğrultusunda yorumladığımızda elbette her dönem kendi içerisinde farklı özellikler barındırmaktadır. İslamiyet öncesi dönemde Arap yarımadasında kadınlar ve kız çocukları genellikle ikinci sınıf vatandaşlar olarak kabul edilirdi. Bazı kabilelerde kız çocukları doğar doğmaz gömülür veya öldürülürdü. Kadınlar, genellikle erkeklerin mülkiyeti olarak kabul edildiği için miras hakkı da bulunmazdı. Evlilikler genellikle aileler arasında bir anlaşma olarak yapılır ve kadınların bu süreçte söz sahibi olduklarına pek rastlanmazdı. Kadınların değersizleştirilmesi sadece bu coğrafya ile sınırlı kalmamış Avrupa'da Orta Çağ'ın karanlık döneminde de kadınlara gereken değer verilmemiştir. Orta Çağ'da gerçekleştirilen cadı avı, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda,

binlerce kadının suçsuz yere cadılıkla suçlanıp işkence gördüğü ve idam edildiği karanlık bir dönemi işaret eder. Kadınlar, o dönemde toplumun üstünde bir güç ve koruma sağlayan erkeklerin otoritesi altındaydılar. Aynı dönemlerde Türk kadını, ailenin temelini oluşturuyor, genellikle ev idaresini sağlıyor, çocuğun bakımını üstleniyor ve ailesine liderlik ediyordu. Türk toplumunda kadın o kadar güçlü görülmekteydi ki hükümdar vefat ettikten sonra hanımı başarıyla hükümdarlık yapabilmıştır. Örneğin, eşinin vefatından sonra tahta geçen Tomris Hatun Pers hükümdarı Kiros'u mağlup edip halkına zafer getirmiş güçlü Türk kadınıdır. Türk kadınına verilen değer Türk mitolojisinde de karşımıza bereket tanrıçası Umay Ana karakteriyle çıkmaktadır.

Yukarıda yer alan durum özetlenecek olursa Arap yarımadasında kadınlar ve kız çocukları, genellikle ikinci sınıf vatandaşlar olarak kabul edilirken, Orta Çağ Avrupa'sında kadınlar, cadı avı gibi karanlık uygulamalara maruz kalarak toplumsal, ekonomik ve hukuki açıdan sınırlı haklar ile yaşadı. Bu dönemlerde kadınlar, ev içindeki işlerle ve çocuk bakımıyla sınırlı tutularak toplumsal ve siyasi alanlarda etkin bir rol oynamalarına izin verilmiyordu. Ayrıca, şiddet ve taciz gibi sorunlar da yaygındı ve genellikle cezasız kalıyordu. Öte yandan, eski Türk toplumlarında kadınlar, ailenin temelini oluşturuyor, bazıları hükümdarlık rolü üstleniyor, dini ve mitolojik figürler olarak kabul ediliyor ve savaşlarda aktif olarak yer alıyor ve kiminle evleneceklerine kendileri karar verebiliyorlardı.

Özellikle Orta Asya'da Türk topluluklarının göçebe yaşam tarzında kadının rolü, ailenin ve toplumun sürdürülebilirliği açısından kritikti. Kadınlar, göçler sırasında ailelerine eşlik ederken, hayvan bakımı, ev işleri ve geleneksel el sanatları gibi alanlarda önemli katkılarda bulunurlardı. İslam'ın Türk toplumları üzerindeki etkisiyle birlikte kadının toplumdaki konumu değişmiş, daha kısıtlayıcı bir yapı ortaya çıkmıştır. Ancak, Türk kültüründe kadına saygı ve değer vermeye dair köklü bir gelenek olduğu unutulmamalıdır. Günümüz Türkiye'sinde, kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi hayatta daha etkin bir şekilde yer alması için çeşitli reformlar yapılmıştır. Bu bağlamda, kadın hakları konusundaki bilinçlenme ve çaba, Türk toplumunda kadına verilen önemin artmasına katkı sağlamıştır.

Günümüzde ise Türkiye gibi modern Türk toplumlarında kadının statüsü ve rolü, çağdaş dünya normlarına uygun hale gelmiştir. Kadınlar eğitimde, iş hayatında ve siyasette daha etkin roller üstlenerek toplumun her alanında kendilerini kanıtlamışlardır. Kadına yönelik eşitlik ve haklar konusundaki bilinç ve çaba, Türk toplumunda giderek artmaktadır. Sonuç olarak, Türk kültüründe kadına verilen önem, tarihsel süreç içinde değişiklik göstermiş olsa da kadın, toplumun önemli bir parçası olarak kabul edilmiş ve her dönem saygın değer görmüştür. Kadın,

ailenin temelini oluşturan unsurlardan biri olarak görülmüş, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında etkin roller üstlenmiştir. Günümüzde ise kadına yönelik eşitlik ve haklar konusundaki çabalar, Türk toplumunda daha da güçlenmektedir.

Türk toplumlarında evlilik, genellikle aileler arasında yapılan anlaşmalarla gerçekleşse de bazı durumlarda kız kaçırma seçeneği de gün yüzüne çıkmaktaydı. Kız kaçırma, genç bir erkeğin, ailesinin veya kızın rızasını almadan, bazen de kızın isteğiyle veya rızasıyla, ailesinin izni olmaksızın kızını kaçırmak onunla evlenmesini ifade ederdi. Kız kaçırma geleneği, özellikle ailelerin veya toplumun evlilik için uygun gördüğü bir eşle evlenmek istemeyen gençler arasında yaygındı. Bu durumda, genç erkek kızını kaçırmak onunla evlenir ve daha sonra bu evlilik toplumda ve aileler arasında zamanla kabul edilirdi.

Kız kaçırma geleneği, eski Türk toplumlarında evlilik ve aile yapısının dinamiklerini etkileyen önemli bir unsurdur. Bu geleneğin izleri, günümüzde bile bazı Türk topluluklarında ve kültürlerinde görülebilir. Kız kaçırma eylemi, toplumsal normlar ve ahlaki değerler bağlamında farklı şekillerde algılanmış olabilir. Bazı kaynaklarda kız kaçırmanın bir erkeğin cesaretini ve kararlılığını gösterdiği, aşk ve tutkunun gücünü temsil ettiği ve bu nedenle olumlu bir eylem olarak görüldüğü belirtilmektedir. Ancak, diğer kaynaklarda ise kız kaçırmanın ahlaki açıdan kabul edilemez bir davranış olduğu ve toplumsal düzeni bozan bir eylem olarak görüldüğü ifade edilir. Eski Türk toplumlarında kız kaçırma geleneği, zaman içinde değişmiş ve evlilik kurumunun daha resmi ve aileler arası anlaşmalarla yapıldığı bir yapıya dönüşmüştür. Günümüz Türk toplumlarında bazı bölgelerde ve belirli topluluklarda bu geleneğin izleri hala görülse bile kız kaçırma geleneği genellikle yasadışı olarak kabul edilir ve kadın hakları savunucuları tarafından kınanır. Modern Türk hukukunda da kız kaçırma suç olarak kabul edilir ve cezai yaptırımlarla karşılaşır.

Kız kaçırma geleneğinin nedenleri çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlere dayanır. Bunlar; aile onayı alamama, sosyal sınıf farkı, aile ihtiyaçları, iktidar ve kontrol vb. Bu faktörlerin yanı sıra, kültürel normlar, gelenekler ve yaşanan dönemin sosyal koşulları da kız kaçırma geleneğinin nedenlerini etkileyebilirdi. Ancak, günümüzde bu geleneğin yerini daha resmi ve aileler arası anlaşmalarla yapılan evlilikler almıştır. Kazaklar ve Kırgızlara bu geleneğe bakıldığında Kırgızlar açısından kız kaçırma geleneği çok eski dönemlerden itibaren süregelen bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Kazaklarda kız kaçırma geleneği özellikle 1930'lu yıllardan sonra ortaya çıkan ve yaygınlaşan bir gelenek olarak tespit edilmiştir.

Extended Abstract

Family and marriage have a unique significance for a person's life. Marriage is not just a romantic union, but a sacred covenant in which two people come together bound by deep understanding, respect and loyalty. This union contributes to personal growth while forming the basic building blocks of society. The family, as a natural outgrowth of marriage, promotes the healthy development of children in a loving environment. It strengthens the ability to overcome challenges, share joys and alleviate sorrows. The family also provides a sense of belonging and a safe haven for the individual. As the cornerstone of society, the family plays a central role in passing on values and traditions and strengthens social bonds. Therefore, marriage and family are the most important sources of support and happiness in human life; hence, it is of utmost importance to nurture them and build them on a solid foundation. In ancient Turkish society, the family and marriage played a crucial role in the social and cultural structure. The family went beyond nuclear units to encompass extended family structures that strengthened kinship ties and promoted unity and solidarity. Respect and reverence for elders within the family was of great importance, and one was encouraged to benefit from their wisdom. Consequently, family and marriage were the cornerstones of society in past eras and symbolised the solidity of the social fabric. While the family strengthens the sense of unity and solidarity, marriage helps to put the future of society on a firm foundation.

The importance of women in Turkish society and their role in establishing the family has been of great significance throughout history. In traditional Turkish society, women were considered the cornerstones of the family and bore great responsibility for the solid construction and continuity of the family unit. Women took on important tasks such as running the household, raising children and maintaining balance and harmony within family relationships. Women also played an important role in marriage. In traditional Turkish society, marriage was often finalised through agreements between families, with women often serving as a bridge between families during this process. The importance of women in Turkish society has changed over the course of history. Especially in the Central Asian Turkic peoples, women have often played an active role in social life. In Turkic communities such as the Göktürks, for example, women held leadership positions and even ruled as rulers. In addition, female heroes played an important role in ancient Turkish mythology.

In Central Asia, women form one of the basic building blocks of society and are important in many ways. Firstly, they form the basic unit of family and society. In Central Asian societies,

women are responsible for the administration and maintenance of the family. They take on important tasks such as running the household, raising children, securing livelihoods and strengthening family ties. Women also play a crucial role in maintaining social equilibrium. They ensure the balance and stability of society. Harmonious relationships within families help to maintain peace and tranquillity in society. Women's wisdom, empathy and ability to reconcile help to promote harmony within the community. In Central Asia, women often play an important role in traditional economic activities such as agriculture, animal husbandry and handicrafts. Their contributions to the economy help to feed families and promote the general welfare of society. In addition, women have played an important role in preserving and transmitting the rich cultural heritage of Central Asia since ancient times. Traditional handicrafts, music, dance and other cultural practises are often passed down from generation to generation by women.

The importance of the family and women in ancient Turkish society influenced marriage traditions over time and led to the emergence of different types of marriages. The marriage customs of the Turks were characterised by the cultural and social structure of society. Marriages were often arranged between families, usually based on factors such as social status, wealth and kinship. In addition, there was a tradition of bride kidnapping among the Turks, which has survived to the present day. The tradition of bride kidnapping was a widespread practise in traditional Turkic societies in Central Asia and was an important part of the marriage process. According to this tradition, a young man, often with the consent of his family or on his own initiative, would attempt to marry a girl he loved by abducting her. Bride kidnapping was accepted as part of marriage rules and social norms in certain periods of society. However, the way in which this tradition was practised and the acceptable limits could vary from one community to another. The abduction of a bride was often associated with love and romance. A young man would attempt to marry the girl he loved by abducting her without the consent of her family. This was seen as a method that allowed young couples to marry according to their own wishes. However, bride kidnapping has evolved over time and has become less common in some societies. It is known that this tradition still exists in some communities today, but it is mostly practised alongside more modern marriage customs. Bride kidnapping is an important tradition that reflects the complex dynamics of marriage and love in society and is part of the cultural and social fabric of Central Asia. The aim of this study is to provide information about the tradition of bride kidnapping in the Kyrgyz and Kazakh communities in Central Asia and its development. The research results show that the tradition of bride kidnapping has existed for

a long time among the Kyrgyz, while among the Kazakhs it is identified as a tradition that emerged especially after the 1930s.

Kaynakça

- Abramzon, S., M. (1990). *Kırgızlar ve onların etnogenetik, tarihi ve kültürel bağları*. Frunze: Kırgızistan.
- Altınkaynak, E. (2019). *Anlatımlara-derlemelere dayalı halk kültürü*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Aşkar, S. (2021). *Kazak Türkçesinde evlilikle ilgili söz varlığı - Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Başar, H. (2009). *Eski Türklerde aile*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cin, H., & Akyılmaz, G. (2011). *Türk hukuk tarihi*. Konya: Sayram Yayınları.
- Çoraklı, S. (2007). *Mutluluk ve aile bağları*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Ercüment, K. (1990). Türk ailesinin tarihi gelişmesi, *Türk Yurdu, Aile Özel Sayısı(10)*, 7-49.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. C. Güzel (çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler*, C. I, Ankara.
- Kalafat, Y. (1999). Kazakistan'daki Türk halk inançları. *Milli Folklor*, 11(41), 66-71.
- Kara, M. (2019). *Aile çalışma ve sosyal hizmetler bakanlığı Ardahan il müdürlüğü çalışanlarının kız kaçırma ve kaçarak evlenme olgularına yaklaşımları*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- Kartaeva, T. (2014). Sır bölgesi kazaklarının evlilik törenleri üzerine bir değerlendirme (19.yy. – 20.yy. Başları). *Milli Folklor*, 167-179
- Kızı, Ö., A. (2021). Kırgızistan tarihinde kız kaçırma. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 7(14), 424-434.
- Kleinbach, R., & Salimzhanova, L. (2011). “Kyz ala kachuu” ve Kırgız adet: *Kırgızistan'da gelin kaçırma ve gelenek hukuku*. Orta Asya Çalışmaları, Etnografik İnceleme.
- Kurtoğlu, T., Y. (2015). *Eski Asya Türk Devletleri'nde aile hukuku*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Mandaloğlu, M. (2022). *Eski Türklerde aile ve evlilik anlayışı*. Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4(8), 481-98.
- Nauanova, G. (2020). *Kazak Türklerinin halk kültüründe geçiş dönemleri*, Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ardahan.
- Ögel, B. (1988). *Türk kültürünün gelişme çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Palancı, R. (2017). *Eski Türklerde evlilik müessesesi*, <https://acikerisim.aksaray.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12451/10528/palanci-ridvan-2017.pdf?sequence=1>, adresinden 26.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Taş, S. (2019). *Tunceli'de geçiş törenleri: doğum, evlenme ve ölüm*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

- Tezcan, M. (2003). Türk Kültüründe kız kaçırma geleneklerinin antropolojik çözümlenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(6), 1-8.
- Ünal, A. (2021). Kırgız toplumunda geçmişten günümüze kalın (başlık parası) geleneği. *Millî Folklor Dergisi*, 17(131), 47-61
- Yüce, M., & Dosbayeva, B. (2007). Kırgız Türklerinde evlenme geleneği. *Modern Türk Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 8-24.